

**СРЕТЕНИЕ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ БЕЛАРУСИ: ПО МАТЕРИАЛАМ
СОВРЕМЕННЫХ ЭКСПЕДИЦИОННЫХ ЗАПИСЕЙ
CANDLEMAS IN CENTRAL BELARUS: BASED ON LATEST EXPEDITIONARY
RECORDS.**

Кухаронак Таццяна Іванаўна,
Мінск, Рэспубліка Беларусь

Ключевые слова: Сретение, обычаи, обряды, приметы, верования, регион, ритуальные предметы.

Резюме. В докладе на основе экспедиционных материалов, записанных автором, охарактеризованы обычаи, обряды, приметы, верования, сопровождающие праздник

Сретение в регионе Центральной Беларуси. Широко представлены высказывания и суждения носителей местных календарно-обрядовых традиций.

Keywords: Candlemas, customs, rites, signs, beliefs, region, ritual objects.

Summary. The paper is based on expeditionary materials recorded by the author. The report describes the customs, rituals, signs, beliefs that accompany the celebration of the Candlemas in the region of Central Belarus. The statements and judgments of the carriers of local calendar and ritual traditions are widely represented.

Цэнтральная Беларусь (Міншчына) у этнаграфічных адносінах уяўляе сабой адзін з варыянтаў агульнабеларускай традыцыйна-бытавой культуры як складовай часткі культуры ўсходнеславянскай і славянскай, але, разам з тым у межах самога рэгіёна назіраюцца лакальныя адрозненні. У дачыненні да календарнай абраднасці Міншчына – адзін з самых стракатых рэгіёнаў, дзе суіснуюць у розных раёнах абрады і звычаі, характэрныя для Палесся, Панямоння, Падзвіння, Падняпроўя.

Стрэчанне, паводле мясцовай тэрміналогіі, – «Грамніцы», «Грабніцы», «Стрэчанне», «Устрэчанне», адносіцца да нерухомах календарных свят, адзначаецца католікамі 2 лютага, праваслаўнымі – 15 лютага і шырока бытуе ў Цэнтральнай Беларусі. Свята ўсталявана ў памяць аб сустрэчы (царкоўна-славянскае – Сретение) Немаўляці-Хрыста ва Іерусалімскім храме са старцам Сімяонам і Ганнай-прарочыцай (прадстаўнікоў Старога Запавета), якія славілі Збавіцеля. Па старазапаветнаму закону, у саракавы дзень па нараджэнні хлопчыка-першынца кожная маці павінна была прынесці дзіця ў храм разам з ачышчальнай і ўдзячнай ахвярай Богу, што і зрабілі Божая Маці з Іосіфам. У касцёлах 2 лютага адбываецца свята Ачышчэння Прачыстай Дзевы, якое яшчэ мае назву Маці Божай Грамнічнай. У гэты святочны дзень у цэрквах (касцёлах) асвятляюцца васковыя свечкі, якія завуцца грамнічнымі: *“Грамніцы в старога феврала, ужо мы сьвенцім сьвечкі, яны памоцныя” (Соф’я Сахар, 1924 г.н., катал., в. Старына, Стаўбцоўскі раён, Мінская вобласць¹); “На Грамніцы свечкі асвятчалі. Наш папа быў пчалавод, мы перад Грамніцамі станавіліся, мама, бабушка прыходзіла і качалі свечкі. А на Грамніцы насілі асвятчаць. У мяне яшчэ ёсць дзве свае свечачкі, што мы з мамай рабілі” (Ганна Гарунова, 1939 г.н., в. Пекалін, Смалявіцкі раён, Мінская вобласць).* Па тым, як гарыць свечка падчас набажэнства, вызначалі якім будзе наступнае лета: *“...і вот як гараць ціха сьвечкі -- будзе ціхае лета, як гараць і траіццаць – эта ўжо грымоты будуць” (Галіна Лук’янцава, 1920 г.н., прав., в. Каменка, Уздзенскі раён, Мінская вобласць).* Яшчэ і сёння многія вяскоўцы напярэдадні свята самі рыхтуюць спецыяльныя свечы для асвятчэння з воску, які яшчэ нідзе не выкарыстоўваўся да гэтага. Свечы хатняга вырабу атрымліваюцца больш доўгія і тоўстыя, чым звычайныя і, паводле вераванняў мясцовых жыхароў, валодаюць большай ахоўнай сілай.

Грамнічная свечка займае значнае месца сярод рытуальных прадметаў, якія выкарыстоўваюцца мясцовымі жыхарамі ў разнастайных абрадавых, ахоўных, магічных, лекавальных мэтах. Яна лічыцца сакральнай і, паводле ўяўленняў носьбітаў традыцый, абараняе дом і сям’ю ад усялякага зла. Пасля прыходу з царквы (касцёла) выконваюць шэраг прэвентыўных мікраабрадаў: гаспадар (ці зараз часцей гаспадыня) датыкаецца полымем свечкі да кожнай сцяны, вушакоў дзвярэй у хаце, астатніх гаспадарчых збудаваннях, а таксама пры кожным вуллі, калі на сядзібе ёсць пасека, зрэдку запаленай свечкай крыжападобна абпальваюць валасы на галаве сямейнікаў: *“Я, як прыхожу с царквы, зь ёю абхожу ўсе свае пастройкі, хату, сараі, каб ачысьціць. У хаце кожны*

¹ Тут і далей прыведзены ўласныя экспедыцыйныя запісы аўтара.

вугалочак: с парога начынаю і, кажуць, нада па сонцу хату абыходзіць” (Ганна Пушкарчук, 1947 г.н., в. Каменка, Уздзенскі раён Мінская вобласць); “І мы яшчэ крыжык дымам палім у дзвяхрах, валасэ падпальваем, каб не забіла маланка. І цэлы год гэты крыжык не сціраюць” (Соф’я Сахар, 1924 г.н., катал., в. Старына, Стаўбцоўскі раён, Мінская вобласць); “На Грамніцы пасвячаюць свечкі і ў хаце храняць. Я запалю гэтыя свечачкі, дым пушчу – цішыня ў хаце, толька Бог дыша” (Марыя Аляшкевіч, 1935 г.н., в. Грабёнаўшчына, Стаўбцоўскі раён Мінская вобласць). Па заканчэнні абыходу сядзібы свечку тушаць і захоўваюць за абразамі, або на стале ці на вакне ў бутэльніцы: “Грамнічную свечку ставілі ля іконы” (Соф’я Камароўская, 1928 г.н., в. Мікалаеўшчына, Стаўбцоўскі раён Мінская вобласць). Якая падзея надалей ні здарыцца ў сям’і: радасная або нешчаслівая, заўсёды запальваюць грамнічную свечку.

Паводле народных вераванняў, менавіта грамнічная свечка найлепш дапамагае ад навальніцы, маланкі і пажару: “На Грамніцы асвятляюць свечкі. Як грыміць гром, як вялікая бура, дак ставяць гэту свечку на акно – тады Божанька абносіць” (Браніслава Кандуховіч, 1927 г.н., мясц., катал., в. Рубяжэвічы, Стаўбцоўскі раён, Мінская вобласць); “Грамнічную свечку ад гразы палілі, каб хату абышла хмара. Раньша ж грозы страшныя былі, як мая маці казала, палавая хмара ідзе, яна аж ліловая ўся” (Ганна Пушкарчук, 1947 г.н., в. Каменка, Уздзенскі раён, Мінская вобласць); “Грамнічную свечку як гром, граза – запальвалі і на вакно ставілі” (Соф’я Камароўская, 1928 г.н., в. Мікалаеўшчына, Стаўбцоўскі раён, Мінская вобласць); “Мы ж баяліся дзеці гразы, дак ад гразы бабка брала грамнічную свечку, чытала малітву і дзелала крэсцікі свечкай над акном, над дзвярамі. Запальвала яе і выжыгала гэтыя крэсцікі. Эта я добра помню” (Тамара Калганова, 1950 г.н., в. Ляўкі, Старадарожскі раён, Мінская вобласць).

Спадзяваліся на дапамогу грамнічнай свечкі для падтрымання здароўя: “Усе садзяцца: кажнага абносяць той свечкай -- гаспадара першага абносяць, тады дзяцей. І трэба выпаліць валасоў трошкі крэсцікам, каб галава не балела” (Соф’я Турко, 1927 г.н., в. Ператокі, Стаўбцоўскі раён, Мінская вобласць). Лячыліся ёю ад сурокаў і сполаху: “Грамнічнай свечкай абносілі дзяцей” (Марыя Гарошка, 1914 г.н., в. Осава, Бярэзінскі раён, Мінская вобласць).

Паўсюдна яна выкарыстоўваецца ў пахавальным абрадзе, бо, паводле народнага меркавання, аблягчае пакуты паміраючаму, якому запаленую свечку даюць у рукі: “Як чалавек умірае, нада даваць гэту свечку” (Соф’я Сахар, 1924 г.н., катал., в. Старына, Стаўбцоўскі раён, Мінская вобласць).

Неабходным атрыбутам свечка была пры першым выгане жывёлы ў поле: “З грамнічнай свечкай абходзілі, як гнаць у поля карову. Запалівалі і абносілі, каб не блудзіла, каб усё добра было, каб дамоў прыходзіла” (Ніна Дарваед, 1932 г.н., в. Ганцаўская Слабада, Лагойскі раён, Мінская вобласць) [1. С.87]. Зараз гэты мікраабрад амаль не выконваецца з-за рэзкага скарачэння колькасці кароў на вёсках, але добра захоўваецца ў памяці інфармантаў. Выкарыстоўваюць стрэчаньскую свечку на пачатку Каляд, калі абыходзілі ўсе збудаванні на сядзібе і з аналагічнай мэтай на Вадохрышчы, пры разгавенні на Вялікдзень, пры перадтрапезнай малітве на Дзяды.

У сучасны перыяд сфера выкарыстання гэтай сакральнай рэчы пашыраецца: “Калі едзе ў дарогу, у машыне тожа нада грамнічная свечка” (Соф’я Букатая, 1920 г.н., в. Сяліба, Бярэзінскі раён, Мінская вобласць).

З аналізу экспедыцыйных матэрыялаў становіцца відавочна, што адной з дамінантаў свята і святочнага светаадчування з’яўляецца адмова ад працы: “Стрэчаньне празнуем, ня робім нічога” (Вольга Міхнавец, 1937 г.н., в. Ананьчыцы, Салігорскі раён, Мінская вобласць); “Грамніцы святкавалі сваёй сям’ёй, работаць

няльзя” (Ганна Жардзецкая, 1922 г.н., в. Петрышкі, Мінскі раён, Мінская вобласць); “Грамніцы пражнавалі, але нічога такога не было, пражынік – і ўсё, не работалі” (Соф’я Крупец, 1929 г.н., в. Скамарошкі, Стаўбцоўскі раён, Мінская вобласць); “Грамніцы знаю. Што рабілі? -- На свята ж нічога ня робяць, ані, святкуюць” (Марыя Шэрышань, 1928 г.н., прав., в. Алесіна, Смалявіцкі раён, Мінская вобласць).

У некаторых вёсках рэгіёна гэта было прастольнае свята: “Стрэчаньне, мы гэты пражынік усе гда пражнавалі. Встрачаліся людзі, давольныя, старшыя самі с сабою, сабіраліся, гасьціліся, маладыя - аддзельна” (Зінаіда Галавацкая, 1941 г.н., в. Заходняя Морач, Салігорскі раён, Мінская вобласць).

На поўдні Цэнтральнай Беларусі да Стрэчання былі прымеркаваны ачышчальныя абрады: “На Стрэчаньне, гаварылі, кашалі старыя, дыравыя, обуў усякую зьбіралі, клалі касцёр пасрэдзі дзярэўні і спальвалі гэта. Бацькі нам гаварылі, што так на гда зрабіць. Іменна дзеці: кжды цягнуў з дому кашалі гэтыя і ўсё гэта старая сжыгалі. Іменна было на Стрэчаньне” (Іосіф Ілюшчыц, 1926 г.н., в. Рог, Салігорскі раён, Мінская вобласць).

У дзень Стрэчання мясцовыя жыхары ўважліва сачылі за надвор’ем, бо, на іх думку, характар надвор’я ў гэта пераломнае свята мог прадказаць характар будучай вясны і лета, будучы ўраджай: “На гда, штоб са страхі бегла ва гда і невень напіўся -- та гда вясна ранняя будзе і харошы год будзе, уражай будзе” (Соф’я Букатая, 1920 г.н., в. Сяліба, Бярэзінскі раён, Мінская вобласць).

У традыцыйнай свядомасці гэты дзень устойліва ўспрымаецца як сустрэча зімы з летам, пералом у прыродным бегу: “Ад Грамніцы – зіма палавіцы” (Ганна Жардзецкая, 1922 г.н., в. Петрышкі, Мінскі раён, Мінская вобласць); “Стрэчаньне -- зіма з летам устрачаюцца” (Вольга Казачок, 1932 г.н., в. Клінок, Чэрвеньскі раён, Мінская вобласць); “На Грамніцы ажываюць усе крыніцы, трэба напіцца вады с крыніцы” (Вера Дашко, 1932 г.н., в. Касцяшы, Уздзенскі раён, Мінская вобласць).

Такім чынам, свята Стрэчанне да сённяшняга дня застаецца актуальным сярод жыхароў Цэнтральнай Беларусі, а стрэчаньская/грамнічная свечка – адным з галоўных рытуальна-сакральных прадметаў, сфера выкарыстання якога нават пашыраецца ў сучаснай абрадавай практыцы і паўсядзённым жыцці. Грамнічная свечка захоўваецца ў кожнай хаце на працягу года, як святыня, яе нікому не пазычаюць.

Літаратура

1. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 5. Цэнтральная Беларусь. У 2 кн. Кн.1 / В.І.Басько [і інш.] – Мінск: Выш. шк., 2010. - 847 с.